

De betrekkingen tussen West-Europa en de Verenigde Staten onder druk

MR. J. P. VAN IERSEL*

Op 20 en 21 juli jl. heeft in Ottawa het zevende topperleg tussen de staatshoofden en regeringsleiders van de zeven grootste industrielanden plaatsgevonden. Het eerste overleg van deze aard dateert van november 1975 en werd gehouden te Rambouillet. Het hoofddoel is onveranderd het verzekeren van de politieke en economische cohesie van de Westelijke wereld. Het accent van de besprekingen ligt op economische vraagstukken, maar militair-politieke problemen spelen soms concreet en altijd op de achtergrond mee. Het gaat om keerzijden van dezelfde medaille van het zekerstellen van de gemeenschappelijke economische en strategische belangen van de Verenigde Staten, Japan en Europa. Over de wijze waarop dit moet geschieden, zijn in de loop van de jaren zeventig verschillen van mening ontstaan. Ook in het Nederlandse beleid zal met de conflictpunten rekening moeten worden gehouden.

Inleiding

De noodzaak van topperleg is pas de laatste jaren opgekomen, dat wil zeggen na de afbraak van het wereldgeldstelsel van Bretton Woods en de eerste energiecrisis van 1973, toen de economische hausse in haar nadagen verkeerde. Het wereldhandelssysteem dat na de tweede wereldoorlog was gekozen, had enkele decennia voortreffelijk dienst gedaan. Het Marshall-plan en daarnaast de General Agreement on Tariffs and Trade (GATT) en het Internationaal Monetair Fonds (IMF) bevorderden de vrijmaking van het handelsverkeer en zorgden voor monetaire stabiliteit en daarmee voor economische groei. In Europa zorgde de Europese Gemeenschap nog voor een extra impuls. De hegemonie van de Verenigde Staten in de Westelijke wereld (de Pax Americana) werd niet betwist.

Ondertussen nam het economisch gewicht van de Europese Gemeenschap gestaag toe. De economische vooruitgang was hier jaren achtereen relatief groter dan die in de VS. De achterstand van Europa op de VS werd langzaam maar zeker ingelopen. De Europeanen kregen hinderlijk last van het Amerikaanse monetaire beleid, dat tijdens de Vietnam-oorlog onder andere had gezorgd voor de export van aanzienlijke inflatie en, na een devaluatie van de dollar in augustus 1971, in 1973 het wereldgeldstelsel op losse schroeven zette als gevolg van de opheffing van de Bretton-Woodsafspraken. Ook functioneerde de GATT in een tijd van teruglopende groei niet langer bevredigend. In 1975 beliep de werkloosheid in de zeven grootste industrielanden 14 mln. Thans is deze opgelopen tot 17,25 mln. werklozen, of wel 6,5% van de beroepsbevolking. In 1975 was de gemiddelde inflatie 11%, nu 10%. In de loop van de jaren wijzigen de economische-machtsverhoudingen in de wereld zich ook als gevolg van het ontstaan van de OPEC en het optreden van de nieuwe industrielanden. De positie van de niet-olieproducerende ontwikkelingslanden wordt steeds penibeler, om niet te zeggen vrijwel uitzichtloos. Ten slotte maken wijzigingen in de Oost-Westverhoudingen in de tweede helft van de jaren zeventig een herformulering van het „management” van de Westelijke wereld noodzakelijk.

De door Schmidt en Giscard d'Estaing gekozen formule voor topperleg beoogde om de regeringsleiders direct te

committeren tegen het protectionisme, terwijl getracht moest worden het ook onderling eens te worden over gemeenschappelijke economisch-politieke uitgangspunten. Op de zeven conferenties die we inmiddels achter ons hebben, zijn met verschillend accent van belangrijkheid de volgende onderwerpen steeds aan de orde geweest: het scheppen van werkgelegenheid door de bevordering van economische groei, de inflatiebestrijding, de monetaire stabiliteit, de energievoorziening, waarbij van belang zijn de facetten besparing, kolen en technologisch geavanceerde toepassingen en andere alternatieven, zoals kernenergie, de „recycling” van oliedollars (OPEC, IMF en Wereldbank), de financiële aspecten van de Noord-Zuidverhoudingen. De conclusies zijn in de regel vaag. Ottawa is op deze regel bepaald geen uitzondering. Niettemin waren zij een basis voor onderlinge afstemming van beleid als voor ambtelijk overleg binnen de internationale instellingen.

Tot nu toe is men er aldus in geslaagd om de dreiging van uitgesproken protectionisme af te wenden, hoezeer sluipend protectionisme ook voortgaat. De laatste GATT-ronde over tariefverlagingen en een aantal codes voor goed handelsgedrag van de aangesloten staten is succesvol afgerond. Als uitloeijsel van het zeven-landenoverleg hebben Japan en de Bondsrepubliek, toen nog overschotlanden, in 1978 beleidsprogramma's uitgevoerd ter stimulering van de economische groei. In de OECD is het „positive adjustment”-beleid geformuleerd dat een offensieve aanpak van de herstructurering van het industriële potentieel in de Westelijke wereld beoogt. In 1978 is het Europees Monetair Stelsel tot stand gekomen met het doel rust te scheppen op de Europese valutamarkten en enig (politiek) tegenwicht te bieden tegen het Amerikaanse monetaire beleid.

Ondertussen zijn vanaf 1975 de problemen niet vermindert. De werkloosheid blijft oplopen en de inflatie wordt onvoldoende teruggedrongen. In 1979-1980 krijgen we een tweede oliecrisis te verwerken met olieprijsstijgingen van 145%. Alle landen hebben te kampen met tekorten op de

*Oud-lid van de Tweede Kamer voor het CDA. Tevens kandidaat-lid op de CDA-lijst.

betalingsbalans en alle werken er individueel hard aan om die weg te werken, dus waar mogelijk exportvergroting en importvermindering. In 1980 gaat de dollar stijgen in zodanig tempo dat wegens het effect hiervan op de grondstofprijzen al gesproken wordt van een derde energiecrisis. In de VS komt een nieuw regeringsbeleid tot stand, dat wordt gekenmerkt door monetaire verkrapping en een hoge rente. Het wekt geen verbazing dat de Europeanen beide onderwerpen hoog noteerden voor het topoverleg in Ottawa. Voor de Europees-Amerikaanse betrekkingen is eveneens van betekenis dat in de laatste jaren, mede door toedoen van de „Ostpolitik”, de economische betrekkingen tussen West- en Oost-Europa in omvang zijn gegroeid en dat aan Europese zijde zowel om politieke als om economische redenen weinig lust bestaat om deze betrekkingen in de waagschaal te stellen, terwijl de regering-Reagan in haar economisch beleid ten opzichte van de USSR een even scherpe opstelling lijkt te kiezen als op militair-politiek terrein. De politieke wil om een stabiel Westers samenspel in stand te houden is buiten twiifel. Maar de Europeanen, die de laatste jaren om een duidelijk Amerikaans beleid hebben gevraagd, krijgen dit nu ook gepresenteerd niet alleen tegenover de Sovjet-unie en andere derde landen, maar ook in de verhouding tussen de VS en West-Europa zelf.

De Amerikaanse begroting

De wijze waarop de Amerikanen de West-Westverhouding zien, wordt in doorslaggevende mate bepaald door hun visie op de binnenlandse situatie en op de rol van de VS in de wereld: hoe zien deze eruit en hoe moeten zij worden? Er is geen schijn van twiifel over dat er een geheel andere wind is gaan waaien. Weliswaar is het vaak een kwestie van stijl: politieke stellingnamen zijn in de VS meestal heel wat extremer, minder „middle of the road” dan in Europa, maar de wijze waarop onlangs de nieuwe begroting tot stand is gekomen en de keuzen daarin, maken duidelijk dat er ook in een andere richting wordt gekoerst. Tegen de achtergrond van steeds terugkerende vergelijkingen met het begin van de jaren zestig, toen de staatsinvloed, de overheidsuitgaven en de belastingen geringer waren, en de eigen verantwoordelijkheid van de burgers voor eigen welvaart en welzijn groter, wordt nu een pleidooi gevoerd voor een terugkeer naar die situatie. De weg die sindsdien is gevolgd, heeft immers geleid tot inflatie, teruglopen van (innovatieve) investeringen, vermindering van de arbeidsproductiviteit en het teruglopen van de persoonlijke verantwoordelijkheid, welke ontwikkelingen zowel tot binnenlandse achteruitgang als tot verval van de rol van de VS in de wereld hebben geleid. De verwijzing naar het begin van de jaren zestig is de verwijzing naar de periode vóór de Vietnam-oorlog en het binnenlands beleid van Lyndon Johnson onder de noemer van „Grand Society” dat onder diens opvolgers is voortgezet met bovengenoemde gevolgen. Het antwoord van Reagan is — zoals het nu voorlopig te karakteriseren valt — een programma van conservatieve revitalisering, het terugbrengen van de staatsinvloed op tal van terreinen en het verminderen van het staatsaandeel in de economie, samengaand met een terugkeer naar nationaal georiënteerde traditionele waarden 1).

De enkele weken geleden door het Congres in beginsel aanvaarde begroting is, samen met het beleid van de Federal Reserve Board, gericht op het terugbrengen van de inflatie tot 4,2% in 1986 en van de werkloosheid tot 5,6% en op een aanzienlijk hogere groei dan tot nu toe. De begroting is gebaseerd op vier doelstellingen, die overigens pas in 1985 volledig gerealiseerd zullen kunnen zijn. De eerste is een drastisch verminderen van de groei van de uitgaven van de federale overheid met uitzondering van het hoofdstuk defensie. Voor 1982 is een korting voorzien op de begroting die door Carter in januari jl. is ingediend, op bijna 300 onderdelen van beleid tot \$ 37,4 mrd. De begroting 1982 belooft \$ 772,4 mrd. 2). Het sociale-voorzieningsprogramma wordt

met meer dan \$ 11 mrd. ingeperkt. Wel zijn op de voorstellen van de regering amendementen aangebracht, onder andere op het gebied van de sociale zekerheid, maar grosso modo zullen bij de uiteindelijke goedkeuring van de begroting 1982 door Congres en Senaat in september a.s. de regeringsplannen de eindstreep wel halen.

De tweede doelstelling is de verhoging van de defensie-uitgaven. Voor 1981 is nog een extra verhoging van \$ 6,8 mrd. voorzien. In 1982 zullen de defensie-uitgaven stijgen met \$ 26 mrd. ten opzichte van de voorstellen van Carter 3), dit is een stijging van 16%, in totaal leidend tot een uitgaaf van \$ 226,3 mrd. De plannen zijn dat het aandeel van defensie in het federale budget van 1981 tot 1986 zal stijgen van 24,7% tot 37,6%.

De derde doelstelling is het aanzienlijk terugbrengen van de federale belastingtarieven. „Big government” moet plaatsmaken voor decentralisatie, waarbij de verantwoordelijkheid wordt teruggespeeld naar de staten en lagere publiek-rechtelijke organen. Het voorstel is een verlaging van de inkomstenbelasting van 25%, die in drie jaar wordt doorgevoerd. Het Congres heeft dit voorstel op 29 juli aangenomen. Aanvankelijk was zelfs het z.g. Kemp/Roth-programma voorzien dat een verlaging van 30% ineens beoogde. Daarnaast is er sprake van enkele selectieve belastingverlichtingen voor een paar sectoren van het bedrijfsleven (energie). Voor 1983 en volgende jaren is een verlaging van de vennootschapbelasting in het vooruitzicht gesteld, alsmede wijziging van het stelsel van afschrijvingen, wat voor de tweeduizend grootste ondernemingen tot 1986 een besparing oplevert van \$ 59 mrd.

De vierde doelstelling is de afschaffing van talrijke voorschriften op het gebied van de prijspolitiek (energie, zie hieronder) en op overig economisch, milieutechnisch en gezondheidsterrein. Het geheel wordt gepresenteerd als een alternatief van de „supply-side economics” voor het tot dusver gevoerde keynesiaanse beleid.

Het bovengeschetste beleid moet parallel lopen aan het beleid van de Federal Reserve Board, dat gericht is op inflatiebestrijding en het in de hand houden van de monetaire sector. Van paralleliteit is maar ten dele sprake. De bezuinigingen worden voor een groot deel gecompenseerd door een aanzienlijke verruiming van de defensie-uitgaven. Er vindt derhalve niet zozeer een inkrimping van de federale uitgaven plaats als wel een verschuiving binnen het bestaande pakket. Van Europese zijde wordt dan ook gesteld dat het Amerikaanse overheidsuitgavenbeleid niet in het spoor loopt van de op zich toegejuichte anti-inflatiepolitiek die tegelijkertijd wordt ingezet. Daardoor blijft het uitgavenbeleid en het daarmee gepaard gaande financieringstekort een belangrijke oorzaak van de stijging van de rente, waaronder wijzelf, evenals overigens de Amerikaanse investeerders, gebukt gaan.

Bovenstaande begrotingsplannen zijn niet zonder interne strubbelingen binnen de regering tot stand gekomen. Integendeel, er bestaat verschil van mening tussen de militaire en financiële autoriteiten over de verhoging van de defensie-inspanningen. Naar de mening van de laatsten zijn die eenvoudigweg niet op te brengen. Voor hen is bovendien het anti-inflatiebeleid prioriteit. Dus ook defensie zal de komende jaren haar bijdrage hebben te leveren aan het in evenwicht brengen van de begroting waarop het tekort in 1982 nog \$ 45 mrd. zal bedragen. Hiervan voorziet Reagan overigens dat het door de opleving van de marktsector zal worden weggewerkt. Dezelfde vraagtekens kan men zetten bij de voorziene decentralisatie. Afbraak van „big government” betekent afbraak van gevestigde posities in Washington.

1) Zie hiervoor ook Gebhard Schweigler, Die Präsidentschaft Reagan: ein neuer Anfang, *Europa-Archiv*, 1981, nr. 9, blz. 271 e.v.

2) Gegevens ontleend aan Executive Office of the President, *Office management and budget. Budget revisions fiscal year 1982*, maart 1981.

3) Idem.

Zijn de betrokkenen daartoe bereid? Er bestaat ook scepsis bij het bedrijfsleven en in de bankwereld, voornamelijk omdat men vreest dat de regering te snel te veel wil bereiken met haar overigens duidelijke en noodzakelijk geachte boodschap 4).

Monetarisme

De monetaristische en anti-inflatielobby in de VS is op het ogenblik zeer sterk. Na jaren van het in feite op zijn beloop laten van het monetaire beleid, worden vanaf 1975 pogingen in het werk gesteld om de geldschepping onder controle te krijgen. Deze hebben niet het resultaat gehad waarop men hoopte. De inflatieverwachtingen speelden een belangrijke rol bij de loononderhandelingen en de prijsvorming. Aan de normen werd niet al te strak de hand gehouden, zodat steeds achteraf werd geaccommodeerd. Ook werden vrij willekeurig nieuwe instrumenten uitgeprobeerd. Het experimenteren leidde zodoende tot ongewenste en soms heftige bewegingen van de korte rente. In maart 1980 werd de aanpak om de inflatie te beteugelen meer geprononceerd dan tevoren. Nieuwe monetaire en kredietpolitieke maatregelen kwamen tot stand. Ondertussen liep de prime rate gestaag op tot 20% 5).

De inflatiebeteugeling is door Reagan en zijn medewerkers nu ook tot politieke prioriteit verheven in die zin dat slechts langs die weg tal van scheefgegroeide situaties, die nauw raken aan Amerika's interne en externe verval, de „decline” 6) kunnen worden rechtgetrokken. De Amerikanen zijn de recessie pas in een laat stadium werkelijk serieus gaan nemen. Vooral de tweede energiecrisis heeft tot dit bewustzijn bijgedragen. Ook daarom zijn de VS later dan West-Duitsland, Japan en ook ons land, Frankrijk (plan-Barre) en het Verenigd Koninkrijk (premier Thatcher), de inflatiebestrijding prioritair gaan stellen. Nu wordt deze het hoofdinstrument om de economische stagnatie in eigen land te doorbreken.

Grote invloed hebben personen als de monetarist Beryl W. Sprinkel, die een actieve inflatiebestrijding in de VS ook koppelt aan de Amerikaanse verantwoordelijkheden in de wereld 7). De laatste tien jaar hebben een verval van de Amerikaanse economie te zien gegeven. Dit kunnen de VS zich niet langer permitteren om binnenlands-politieke overwegingen, noch vanwege hun belangrijke functie als scharnierpunt in de wereldeconomie. De Europeanen, aldus Sprinkel, beschuldigen de VS van „benign neglect”, waarvan de stijging van dollar en rente zouden getuigen, maar daarvan is geen sprake. Het eigen huis moet in orde worden gebracht. Dat correspondeert met Amerika's externe verantwoordelijkheden. De nadelen moeten worden genomen om het betere te kunnen bereiken. Zonder krachtig beleid komen we niet uit de spiraal van het verleden, toen de inflatie steeg, de produktiviteit verslaptte en de energieconsumptie werd bevorderd, terwijl de energieproductie werd ontmoedigd. Volgens Sprinkel moet het monetaire beleid, mede met het oog op de rol van de dollar als reservevaluta, bij uitstek de vier volgende doelstellingen dienen:

1. binnenslands is monetaire en prijsstabiliteit nodig om het vertrouwen in de dollar te herstellen;
2. beide zullen eveneens bijdragen tot stabiliteit in de binnenlandse en internationale kapitaalmarkten;
3. stabiele groei in de VS draagt bij tot economische stabiliteit elders;
4. een dynamische innovatieve economie in de VS zal leiden tot minder protectionisme.

Dit zijn belangrijke doelen die in beginsel door de Europeanen positief worden tegemoet getreden, vooral met het oog op het anti-inflatiebeleid. Maar voor Europa heeft dit monetaire beleid „tout court” en de daaruit voortvloeiende hoge rentestand tegelijkertijd ingrijpende gevolgen. De rente hier wordt eveneens opgestuwd. De Amerikaanse rentestand

maakt de dollar duurder. Dus ondergaat ook alle Europese import op basis van dollarcontracten prijsstijgingen, met name die in de sector grondstoffen. Tussen juni 1980 en juni 1981 apprecieerde de dollar tegenover de EMS-valuta's in percentages tussen de 35 en 42. Het spreekt vanzelf dat grondstoffenarme landen als Frankrijk, de Bondsrepubliek, Italië en België met hoogopgeschroefde rekeningen komen te zitten. Dat levert het effect van een derde energiecrisis op, waarvan op hun beurt semi-OPEC-landen als Nederland, Noorwegen en het Verenigd Koninkrijk weer profiteren. Loopt van 1980 de gemiddelde prijs per ton olie naar het eerste half jaar 1981 op van \$ 241,92 tot \$ 273,30, in guldens uitgedrukt komt dit neer op een stijging van f. 480,53 tot f. 658,01!

Op andere gebieden zullen ook wijzigingen zijn te registreren. Het huidige beleid in de VS is gunstig voor beleggingen. Voor directe investeringen wordt het klimaat minder gunstig. Het is opmerkelijk, hoe vooral de investeringen uit Nederland in de VS voorop gaan. De directe investeringen vanuit de EG in de VS beliepen eind 1978 \$ 23,9 mrd., waarvan \$ 0,8 mrd. uit Nederland en \$ 7,4 mrd. uit het VK afkomstig waren 8). Van Amerikaanse kant zouden de directe investeringen in Europa uitbreiding kunnen ondergaan. Voor de Europese export naar de VS is een hogere dollarkoers voordelig, terwijl die een tegengesteld effect heeft op de export van Amerikaanse produkten. Ten slotte zij er op gewezen dat de lage dollarkoers de laatste jaren heeft bijgedragen tot minder inflatie-import in Europa dan voorheen. Dat de inflatie desondanks nauwelijks is afgenomen, is een veeg teken. Bij een aanhoudend hoge dollarkoers neemt ook de inflatie-import weer toe. Maar, naast de prijsstijgingen in Europa die het gevolg zijn van de stijging van de dollar, blijft het belangrijkste effect vanzelfsprekend de ontmoediging van nieuwe investeringen. Daardoor wordt het klimaat voor de door alle partijen gewenste „positive adjustment”, groei en nieuwe investeringen, ernstig belemmerd en de stagnatie buiten de VS gecontinueerd. Men dient hierbij ook in het oog te houden, dat de verhouding eigen/vreemd vermogen in de VS met gemiddeld 7 : 3 aanmerkelijk gunstiger is dan in Europa.

Verder oplopende werkloosheid leidt tot groeiende weerstand tegen monetaristisch beleid. Het nieuwe Franse bewind, dat nogal wat verwachtingen heeft gewekt op het punt van nieuwe werkgelegenheid, gaat voor in de zware kritiek. Op 16 en 17 juni jl. is tijdens de laatste aan Ottawa voorafgaande besprekingen in de OECD een tweespalt ontstaan ten aanzien van de prioriteiten van werkgelegenheid en inflatiebestrijding. De Fransen hebben geweigerd zich bij de recht-door-zeeredeneringen van de Amerikanen neer te leggen. Niemand ontkent overigens de noodzaak van inflatiebestrijding. De regeringen volgen hierin vaker de visie van hun monetaire autoriteiten dan in het verleden. De aanbevelingen van internationale instellingen als de Bank voor

4) Voor een Amerikaanse visie op inflatiebestrijding, renteverloop en verlaging van overheidsuitgaven in de VS en de invloed daarvan op de internationale economische betrekkingen zie Harold B. Cleveland en Ramachandra Bhagavatula (vice-presidenten van de Economics Department van de Citibank), *The continuing world economic crisis*, *Foreign Affairs*, themanummer America and the world, 1980, blz. 594 e.v.

5) Zie voor een nadere beschouwing hierover drs. C. de Pee, *De rente-ontwikkeling in de Verenigde Staten*, *Bank- en Effectenbedrijf*, september 1980.

6) Het verband tussen het falend nationaal economisch beleid (inflatie) en de gevolgen van geopolitieke en strategische aard hiervan worden voor de VS op treffende wijze beschreven door prof. David P. Calleo (European Studies aan de School of Advanced International Studies van de John Hopkins University), *Inflation and American power*, *Foreign Affairs*, 1981, blz. 781 e.v.

7) Aldus uitspraken van Beryl W. Sprinkel, Undersecretary of the Treasury for Monetary Affairs, voor het Joint Economic Committee, 4 mei 1981.

8) Ontleend aan De Europese Gemeenschap en de Verenigde Staten, *Europa Informatie*, november 1980, blz. 16 en 17.

Internationale Betalingen, de *Economic Outlook* van de OECD en het IMF, alsmede die van de Gouverneurs van de Centrale Banken en het Monetaire Comité van de EG laten hierover niet de geringste twijfel bestaan.

De kritiek richt zich echter op de exclusiviteit van het monetaire instrument 9). De begrotingspolitiek en het belastinginstrumentarium, alsmede de inkomens- en prijs-politiek moeten daarmee in overeenstemming zijn. Belastingverlaging vermindert de staatsinkomsten. Hogere defensieuitgaven neutraliseren de vermindering van andere begrotingshoofdstukken. Het financieringstekort van de VS over 1981 vermindert derhalve niet en volgens de (optimistische?) prognoses blijft het tekort over 1982 ook aanzienlijk: \$ 45 mrd. Dit tekort draagt het zijne bij tot de hoge rentestand.

Het Europese standpunt wordt onder meer verzwakt door het feit dat de financieringstekorten, met uitzondering van dat van Frankrijk, hier overall groter zijn dan in de VS. Verwijten maken dientengevolge niet veel indruk. De stellingname van Amerikaanse zijde is dat de kost voor de baat moet uitgaan: nu hoge rente, mede als gevolg van de belastingverlichting, maar als gevolg van deze laatste dan ook weer nieuwe winstgevendende activiteiten die met de daaruit voortvloeiende aanwas van de staatsinkomsten binnen enkele jaren voor een begrotingsevenwicht zorgen.

Het herstel van het begrotingsevenwicht valt nog maar af te wachten. Het hangt immers niet in de eerste plaats van de staat af, maar van de geloofwaardigheid van de gekozen beleidsrichting of men bereid zal zijn in loon- en prijsvorming af te zien van de inflatieverwachtingen. De Europese kritiek is dan ook dat het Amerikaanse beleid te weinig getuigt van pogingen om de nadelige effecten van het monetaristische beleid, zoals de hoge rentestand, te bestrijden, wat het gevaar oplevert dat dit beleid op den duur contra-productief gaat werken. Inmiddels blijkt uit de cijfers voor het tweede kwartaal dat de inflatie van 9,8% is teruggelopen tot 6%, maar tevens dat de spectaculaire groei van 8,6% in het eerste kwartaal — nog het resultaat van de laatste stimulering van Carter — teruggevallen is tot 1,9%.

Voorts richt de Europese kritiek zich op het externe dollarbeleid. Er zou sprake zijn van „benign neglect”, omdat volgens instructies het interventiebeleid zich beperkt tot het voorkomen van ernstige verstoringen op de geldmarkten, maar niet op het voorkomen van grote koersbewegingen. Dit leidt eens te meer tot monetaire onrust. En daarmee zijn we aan een tweede verwijt van Europese zijde op dit punt, namelijk dat de interdependentie van de wereldeconomie het niet verdraagt dat ieder land zonder duidelijk rekening te houden met de belangrijke partnerlanden of zonder consultatie het beleid naar eigen goeddunken inricht.

De Europese en Japanse kritiek kan niet worden afgedaan met de stelling dat men het in zijn hart wel met het Amerikaanse beleid eens zou zijn, en dat dit alleen maar wordt gebruikt als een bliksemafleider voor de eigen problemen. Dit laatste is onjuist. Dezelfde Europese organen die het Amerikaanse beleid onder kritiek stellen erkennen dat de Europese landen niet minder achterblijven in het orde op zaken stellen in eigen land en dat, welke problemen zich internationaal ook voordoen, de oplossing van de nationale financieel-economische problemen „thuis” begint. In Ottawa zijn de standpunten onveranderd gebleven. De Europeanen, met de Fransen voorop, hebben het Amerikaanse beleid gekritiseerd. Reagan heeft van zijn kant geen krimp gegeven, evenmin als Volcker (Federal Reserve Board) dezelfde dag op Capitol Hill.

Tot nu toe heeft het EMS zich opmerkelijk goed gehouden. Binnen het EMS is de Italiaanse spilkoers op 22 maart jl. met 6% gedevalueerd, terwijl de Britse spilkoers — buiten het EMS, maar wel element in de ECU — met 17% is geapprecieerd. Beide ontwikkelingen hebben geleid tot een devaluatie van de EG-valuta's ten opzichte van de ECU met 2,5%. Onmiddellijk na de Franse presidentsverkiezingen

heeft de Duitse regering de Fransen alle steun toegezegd om de Franse frank binnen het EMS te houden en de eerste golf van speculatie is daarmee succesvol afgeslagen. Hoe de toekomst er uit zal zien, is onduidelijk. Het Franse financieel-economisch beleid moet nog worden geformuleerd. De druk op expansie van de uitgaven zal groot zijn en alle tekenen wijzen erop dat deze Franse regering minder internationalistisch is dan de vorige, die eigenlijk een uitzondering vormde op de Franse regel.

Handelsproblemen

Zoals gezegd is de laatste GATT-ronde over tariefverlaging en codes voor goed handelsgedrag succesvol afgerond in 1979. Maar de uitvoering van het resultaat laat nog op zich wachten. Tarieven zeggen niet veel meer in een periode van scherpe koerswijzigingen, en codes zijn in de EG al nauwelijks uitvoerbaar. Er is geen controle en geen sanctie. Er zijn wel fricties en een groeiende trend naar meer nationale marktbescherming. In de VS worden de belangen van de „big — Republican — business” gekoppeld aan die van de blauwe-boordendemocraten die nu voor Reagan hebben gestemd. Marktbescherming is een van oudsher bekend scenario: vrijhandel binnenslands en afscherming van de internationale markt.

Ik wijs op permanente conflictpunten tussen de VS en de EG, zoals de geslotenheid van de Amerikaanse markt voor Europees militair materieel en de voordelen voor de civiele industrie in de VS van het om niet profiteren van de onderzoekresultaten van militaire projecten. Producten van de Europese vliegtuigindustrie en de scheepsbouw komen de VS praktisch niet in. Het overheidsaankoopbeleid en de wetgeving voor technische normen is nationaal gericht. Deze marktbescherming zal niet afnemen in een tijd van marktverlies aan Japan en andere nieuwkomers, terwijl tevens gewerkt wordt aan grootscheepse innovaties en ingrepen die de arbeidsproductiviteit verhogen. Over en weer verwijten de VS en Europa elkaar een protectionistisch landbouwbeleid. Vanuit de EG zijn bekend de kaasoerlog en de ham-in-blikkwestie. De handelsbalans van landbouwproducten vertoont voor de EG een flink tekort. In 1978 was dit \$ 3,2 mrd.: export EG-VS: \$ 1,9 mrd.; export VS-EG: \$ 5,2 mrd. 10).

Daarnaast bedreigt ons permanent de totstandkoming van bilaterale afspraken van de VS met een aantal derde landen, met name met Japan. De Duitse minister Lambsdorf voorstelde onlangs somber een totale handelsoerlog indien de VS een voor Europa schadelijke bilaterale overeenkomst over automobielen zouden sluiten met Japan, en dit op een moment dat de Europese landen zelf ieder individueel auto-limitatieregelingen met Japan tot stand hebben gebracht. De invoer in de EG vanuit de VS beliep in 1979 34.362 Europese rekeneenheden (ERE). Dit is gelijk aan 15,8% van de totale EG-invoer. De uitvoer vanuit de EG naar de VS was in hetzelfde jaar ERE 25.040, 12,9% van de totale Amerikaanse invoer. Voor Nederland waren deze cijfers in 1979: invoer vanuit de VS \$ 5.661 mln. en uitvoer \$ 1.785 mln., een deficit van bijna \$ 4 mrd. 11).

De afgelopen maanden is uit redevoeringen van Amerikaanse bewindslieden als McNamar (Treasury), Hormats (Economische Zaken) en Brock (Trade representative) duidelijk geworden dat de regering weliswaar vrijhandel blijft voor-

9) Bank voor Internationale Betalingen, *Jaarverslag 1980*, conclusies, blz. 164 e.v.; OECD, *Economic Outlook*, juli 1981, blz. 26 e.v.; IMF, *Jaarverslag 1980*. Het IMF plaatst zich het uitdrukkelijk achter het Amerikaanse beleid. Wat betreft de Gouverneurs van de Centrale Banken en het EG-Monetaire Comité, zie *Europe* van 10 juli 1981.

10) Zie De Europese Gemeenschap en de Verenigde Staten, *Europa Informatie*, november 1980, blz. 12 en bijlagen A t/m E.

11) Idem.

staan, maar dat dit uitgangspunt nationalistisch gekleurd is, en bovendien ondergeschikt aan het orde op zaken stellen in de VS zelf. Tevens zijn, ondanks een bezuiniging bij de Eximbank, exportbevorderende maatregelen in de begroting opgenomen, vooral voor het kleine en middelgrote bedrijfsleven: afschaffing van de dubbele belasting voor buitenslands werkende Amerikanen, verlichting van de bepalingen van de Foreign Corrupt Practices Act en het stimuleren van handelsondernemingen voor de export met bankparticipaties, een nieuw instrument. Men moet natuurlijk wel in aanmerking nemen dat de stijging van de dollar exportimpuls weer goeddeels ontkracht. Met Japan zijn afspraken gemaakt over de import van auto's. Tussen de EG en de VS liggen er op het ogenblik frictiepunten in de sectoren staal, textiel en petrochemie en op het terrein van de exportkredieten.

Wat betreft staal wil het Amerikaanse bedrijfsleven een scherpere prijscontrole op de import en streeft het naar verhoging van de drempelprijs, beneden welke geen buitenlandse staalproducten worden toegelaten. Dit heeft het voor de Europese staalexport schadelijke effect dat de procedures vanwege subsidie-onderzoeken en „preclearance”-aanvragen worden verscherpt en tijd wordt verloren. Ook Hoogovens die 10% van de Nederlandse export naar de VS voor zijn rekening neemt, moet zich hieraan onderwerpen.

Wat betreft enkele petrochemische productgroepen en kunstvezels heeft Europa nogal te lijden gehad van de lage grondstoffenprijzen in de VS. Sinds de prijsbeheersing voor olie is opgeheven is in deze situatie verbetering gekomen, maar schade blijft bestaan door het voortzetten van de prijsbeheersing van aardgas tot 1985. Weliswaar is de textieluitvoer van de VS naar de Gemeenschap de laatste tijd toegenomen, maar de Europese Commissie ziet geen rechtvaardiging voor beschermende maatregelen. Het textielvraagstuk zal deels in de onderhandelingen over de vernieuwing van het Multivezelakkoord moeten worden opgelost.

Tijdens het eerste topoverleg te Rambouillet in 1976 is de basis gelegd voor een internationale kredietregeling, de zg. consensus. Deze heeft sterk aan betekenis ingeboet sinds de rente is gaan stijgen en de overeengekomen renteminima niet zijn aangepast. Al geruime tijd bestaat in de OECD een diepgaand meningsverschil tussen de VS en Frankrijk ten aanzien van de overheidsinterventies bij de exportfinanciering. De Fransen willen zich niet vastleggen 12). De exportfinancieringssteun is in Frankrijk vrijwel onbegrensd. Dit geldt dus ook voor rentesubsidies bij exportkredieten. Binnen de Gemeenschap is dit bijzonder hinderlijk — ook Nederlandse bedrijven leggen het dientengevolge regelmatig af tegen Franse exporteurs — zowel wegens de concurrentievervalsing tussen de Europese landen als wegens de onmogelijkheid om met name met de Amerikanen tot een akkoord te komen. Inmiddels is de situatie iets veranderd. Zeer onlangs hebben de VS en de Gemeenschap overeenstemming bereikt over een verhoging van de consensus met 2%. De gemeenschappelijke concurrent Japan waar de marktrente relatief laag is, drijft op dit punt de Europeanen en de Amerikanen naar elkaar toe. Japan beschouwt deze actie natuurlijk als een kunstmatige aanval op zijn exportprestaties. Tevens hebben de VS gesteld, dat de exportkredieten in oktober in de OECD geheel geregeld zullen moeten worden. Zo niet, dan valt een beperkte exportkredietoorlog te voorzien. In verband met deze laatste onderhandelingsronde houden de Amerikanen nog een wetsontwerp in gereedheid, dat tot \$ 1 mrd. steun voorziet in het kader van de Eximbank ter compensatie van concurrentievervalsende exportsteun van derde landen.

In Ottawa is ook de Oost-Westhandel uitgebreid aan de orde geweest. De Amerikanen willen een parallel met het veiligheidsbeleid, hoewel een homogeen beleid nog niet is uitgestippeld. Het Pentagon en het Witte Huis staan ook op dit punt tegenover het State Department en het Commerce Department. Dit blijkt in de VS zelf, waar op het ogenblik een exportvergunning voor levering van pijpleidingen tot

\$ 40 mln. van Caterpillar Tractor Co. aan de USSR in studie is. De Europeanen van hun kant zijn in geen geval bereid de harde lijn te volgen, de Bondsrepubliek niet om economische en politieke redenen, de overige landen niet om manifeste economische belangen. Ook doet zich in dit vraagstuk weer duidelijk het verschil gevoelen tussen de globale verantwoordelijkheid van de VS en de regionale verantwoordelijkheid van de Europese landen, welke kwestie in militair-strategische kwesties eveneens tot aanzienlijke wrijvingen in de West-Westrelaties leidt. De Oost-Westhandel zal zonder twijfel een zeer gevoelige zaak blijven.

Naast deze specifieke problemen tussen de VS en Europa hangt vooral ook de schaduw van Japan over de Atlantische betrekkingen. In Europa is de zorg hierover groot. Het gaat om drie punten. In de eerste plaats is er een geleidelijk groeiend handelsdeficit van de EG met Japan. In 1980 bedroeg dit \$ 11 mrd. In de tweede plaats vindt de Japanse opmars in Europa plaats in gevoelige sectoren, waarvan de automobielsector het spectaculairste voorbeeld vormt. In de eerste vier maanden van 1981 is de import vanuit Japan in de Gemeenschap met 46% gestegen tegenover die in dezelfde periode van het afgelopen jaar. In de derde plaats blijft de Japanse markt zelf ondoordringbaar voor ondernemingen uit derde landen.

Energie

Een van de terreinen van het Amerikaanse regeringsbeleid waarop de nieuwe richtlijnen met voortvarendheid in beleid worden omgezet, is dat van de energie. De vrije markt moet haar werk weer doen, dus „deregulation”, de opheffing van prijsbepalingen, en terugdringing van overheidsinvloed. De import — 30% van de Amerikaanse olievoorziening komt uit de OPEC-landen (voor Europa 70%) — moet terug. Meer dan het vorige bewind beklemtoont de regering-Reagan de strategische noodzaak van het terugdringen van de afhankelijkheid van het buitenland. Weliswaar is de situatie veel verbeterd ten opzichte van enkele jaren geleden doordat mede als gevolg van de recessie en van het aanleggen van enorme reserves de aanbiedersmarkt geleidelijk aan weer in een kopersmarkt verandert, zij het met een hoog opgeschroefd prijsniveau. Maar de politieke toekomst in het Midden-Oosten is uiterst onzeker en daarom staat meer autonomie op dit terrein voorop. De energievoorziening is een bekend onderwerp tijdens het topoverleg. Tokio en Venetië hebben zelfs vrij gedetailleerde doelstellingen opgeleverd, op grond waarvan in de OECD verder is onderhandeld.

De Europeanen ondersteunen vanzelfsprekend de vrije prijsvorming voor olie zowel als het terugdringen van de Amerikaanse import. Het eerste is van belang voor de concurrentieverhoudingen en het stimuleren van nieuwe energiebronnen binnen de VS zelf. Het tweede kan een prijsdrukend effect hebben op de Midden-Oosten-olie hoewel de Arabieren ook hun exportvolumina gedeeltelijk kunnen aanpassen. Tot nu toe werd dit overigens gecompenseerd door Saoedi-Arabië, maar hoe lang nog? De VS zijn zeer rijk aan eigen energiebronnen. Bij ongewijzigd beleid kunnen zij nog 1.000 jaar toe. Vergelijk hiermee Europa, wier eigen bronnen binnen 40 jaar zouden zijn uitgeput.

Opheffing van de prijscontrole door de overheid betekent een aanpassing van de energieprijzen aan het wereldmarktprijspeil, dat omhoog ging als gevolg van de mede door de Amerikanen veroorzaakte wereldinflatie en de dollarkoersdaling. Strijd tegen de inflatie en stijging van de dollarkoers werken dus matigend op het energieprijnspeil. Het vertrouwen

12) Zie over deze materie de gedetailleerde toelichting in *Euro-markt-Nieuws*, februari 1981, blz. 32 e.v., maart 1981, blz. 59 e.v., en april 1981, blz. 83 e.v.

in de krachten van de vrije markt is bijzonder groot. In de Reagan-filosofie maken strategische beleidsdoelstellingen van staatswege plaats voor het stimuleren van de marktkrachten door de nieuwe prijspolitiek. In de budgetkorting zijn derhalve ook energieprojecten opgenomen.

Dit nieuwe beleid is nog niet uitgekristalliseerd. Er is ook kritiek op. Velen in de energiewereld blijven bij hun opvatting dat de staat richting zal moeten geven aan de energiepolitiek. Prijspolitiek alleen kan een aantal dilemma's niet oplossen. Sommigen geloven dat Reagan binnen afzienbare tijd weer terecht zal komen bij het beleid van Carter, met uitzondering van diens prijspolitiek. Prijsstijging drukt de consumptie, die met 16 mln. vaten per dag weer terug is op het niveau van 1973, terwijl voor het eerste halfjaar 1981 gemiddeld 3,5 mln. vaten per dag werden geïmporteerd, d.i. 1,5 mln. vaten beneden het hoge niveau van 1977.

In de nieuwe lijn past ook een opheffing van de Windfall Profits Act, die aanstaande is. Het ziet er naar uit dat de voorwaarden voor buitenlandse ondernemingen in de energiesector op het gebied van concessies en eigendomsrechten aanmerkelijk zullen worden versoepeld. In verband hiermee zijn reeds consortia van Europese ondernemingen in samenwerking met overheden in de maak. Deze consortia kunnen hun eigen energiebronnen in eigendom laten beheren. Het doel is om de exploitatie in de VS voor de hele westelijke wereld aantrekkelijker te maken. De „deregulations” betreffen niet alleen de prijspolitiek, maar ook de milieuvoorschriften en het concurrentiebeleid. Op beide terreinen wordt het beleid drastisch geliberaliseerd, zij het wat milieu betreft per staat in verschillend tempo. Vooral de milieuwetgeving heeft in het verleden voor grote vertraging gezorgd. De versoepeling van het concurrentieregime heeft een fusiekoorts doen ontstaan, ook in de energiesector. Ik wijs op de bekende biedingen van Du Pont, Mobil en Seagram op Conoco.

De kernenergie, waarvoor eveneens verlichting van milieuvoorschriften gaat gelden, staat op het ogenblik zeker niet als enige in de belangstelling van de markt. Wegens de hoge rente en de ongunstige verhouding tussen kapitaallasten en brandstoflasten ($\frac{2}{3}$ resp. $\frac{1}{3}$) ontstaat eveneens belangstelling voor andere energiebronnen waarvoor grondstoffen ruimschoots in de VS aanwezig zijn: kolen en kolenvergassing, leesteen, bitumen. Onderzoek en ontwikkeling is vergevorderd. Studies wijzen uit dat driekwart van de mondiale inspanningen met het oog op nieuwe energiebronnen in Noord-Amerika plaatsvinden. Dit schept ook voor Europa nieuwe, resp. grotere afhankelijkheden van de VS.

Een vraagstuk van bijzonder belang voor de Atlantische betrekkingen zijn de aanstaande gascontracten, die tussen de Bondsrepubliek Duitsland, Frankrijk, België en Nederland met de USSR in de maak zijn. De VS zijn scherp gekant tegen met name een Duits-Russisch contract als gevolg waarvan 29% van de Duitse gasimport uit de Sovjetunie afkomstig zou zijn. De Bondsregering heeft een strategisch plafond van energie-afhankelijkheid van de USSR vastgesteld. Het Russische aandeel van 5% (inclusief dit gascontract) in de totale Duitse energievoorziening ligt daar nog ruimschoots onder. Bij de Amerikanen is het ook een kwestie van principe inzake de Oost-Westhandel. De Fransen hebben hun eventuele afname van Russisch gas al tot de helft van de oorspronkelijk beoogde hoeveelheid teruggebracht. Ook België wil zich voor minder vastleggen. We staan in Europa dan ook voor grote dilemma's. Europa moet zijn energievoorziening diversifiëren naar verschillende regio's, maar het ten dele overschakelen van het Midden-Oosten op de USSR opent weinig betere perspectieven. Het Russisch lok-aas is natuurlijk de miljardencontracten die er voor de Duitse en overige Europese industrie in het vooruitzicht worden gesteld: gasleveringen betalen met gigantische contracten in de kapitaalgoederensector.

Europese posities

De Atlantische betrekkingen staan ernstig onder druk,

meer dan sinds 1945 het geval is geweest. In Ottawa is gebleken van een meningsverschil over de prioriteit van werkgelegenheid ten opzichte van die van inflatiebestrijding. Vooral door toedoen van Frankrijk zijn beide als gelijkwaardig in het slotcommuniqué opgenomen. Daarachter gaan echter twee verschillende concepties schuil, waarvan de tegenstelling met het oplopen van de werkloosheid in scherpte zal gaan toenemen. Reagan en zijn medewerkers hebben gekozen. Het Amerikaanse bewind is van oordeel dat de VS met stringent beleid toe moeten naar een nieuwe stabiliteit met lage inflatie. De inflatiebestrijding in de VS is voor Europa van vitaal belang; zij kiezen namelijk de instrumenten. Bondskanselier Schmidt gebruikt de Amerikaanse aanpak als argument om zijn voorstellen tot vermindering van de Duitse begroting voor 1982 tot ca. DM 18 mrd. te onderbouwen. (Het is nog geen drie jaar geleden dat de Bondsrepubliek op verzoek van de Amerikanen juist een miljardenstimulering ondernam).

Maar wat gaat Frankrijk doen? Mitterand heeft aangekondigd de effecten van de hoge rente niet lang meer te kunnen, noch te zullen dragen. Wanneer Frankrijk protectionistischer zou worden, zou het het moderniseringsproces van zijn industrieel potentieel in de waagschaal stellen, maar denkbeeldig is het niet. Indien Frankrijk zich niet schrap zet tegen devaluaties, kan dit raken aan het bestaan van het EMS, dat nu reeds aanleiding geeft voor het Verenigd Koninkrijk een eventueel lidmaatschap opnieuw op te schorten. Er moet in ieder geval rekening mee worden gehouden dat op korte termijn een tamelijk ingrijpende aanpassing van de wisselkoersverhoudingen binnen het EMS noodzakelijk zal zijn. En hoe lang kan het Verenigd Koninkrijk nog voort? De doctrine-Thatcher heeft gefaald en hoe langer de investeringen óók nog door externe factoren worden ontmoedigd, hoe slechter het er voor het land en de Conservatieven uitziet. Er behoeft in zo'n situatie weinig te gebeuren om het protectionisme in een stroomversnelling te doen geraken. Hiertoe kan ook het verloop van de dollarkoers het zijne bijdragen. De monetaire onrust neemt steeds meer toe, terwijl de scherpe dollarstijging een „derde energiecrisis” veroorzaakt.

Wat de monetaire politiek betreft hebben de Europeanen op het punt van consultaties geen beste ervaringen met de VS. Niet alleen met het oog op het in stand houden van de gemeenschappelijke markt die zeer schadelijke gevolgen zal ondergaan indien het EMS op losse schroeven zal komen te staan, maar ook met het oog op de onderhandelingspositie met de VS moet aan het EMS en liefst ook aan versterking daarvan worden vastgehouden. In het financieel-economisch beleid betekent dit dat we het Duitse spoor moeten blijven volgen op straffe van verdere economische stagnatie. Dit moet met name ook voor Frankrijk gelden.

Er liggen tussen dit samenspel van problemen en de defensie eveneens diverse raakpunten. De Europeanen kritiseren de VS om de hoge defensie-uitgaven: wat op een aantal begrotingsposten wordt bezuinigd komt aan defensie ten goede. De Amerikanen stellen hiertegenover dat het juist Europa is dat ten onrechte achterblijft. Wat hiervan verder ook zij, ernstiger is m.i. het argument dat indien hoge defensielasten in de VS inflatiebevorderend zijn, er alle aanleiding bestaat om een betere verdeling van de lasten over de NATO-partners te bewerkstelligen. Hiermee zouden dan zowel een financieel-economische als een defensiedoelstelling zijn gediend. In zijn in voetnoot 6 genoemd artikel gaat David Calleo hierop in. Hij wijst erop dat de Amerikaanse aanwezigheid in Europa dateert van 1950 en niet is aangepast aan de economische en politieke „groei” van Europa. Het terugtrekken van zes van de huidige tien Amerikaanse NAVO-divisies uit Europa zou de Amerikaanse defensiebegroting jaarlijks \$ 30 mrd. dollar besparen, twee derde van het voor 1982 verwachte financieringstekort. Op dit punt van de discussie hullen de Europeanen zich in stilzwijgen. Voornamelijk uit financiële overwegingen spruit de Europese terughoudendheid ten aanzien van de 3%-defensienorm voort. Het antwoord op de ontstane pariteit in de krachtsverhoudingen en de expansionistische neigingen van de USSR stuit wat Europa betreft op financieel-econo-

mische grenzen, hetgeen op zijn beurt weer nervositeit binnen de NAVO oplevert.

Op het terrein van de energie zal de afhankelijkheid van de Europeanen van de Amerikaanse markt toenemen. Dit is uit het oogpunt van „veilige” diversificatie een goede ontwikkeling. Er vindt een verschuiving van de olie naar kolen plaats. Voorts worden juist in de VS nieuwe energiebronnen aangeboord, waarin Europese consortia kunnen deelnemen. Een en ander verplicht in mijn opvatting de Europeanen, inclusief Nederland, eens te meer om hun technologische inspanningen op energiegebied ook in Europa zelf op te voeren. De Europese afhankelijkheid mag niet te groot blijven 13).

Wat betreft de Oost-Westhandel is het verzet van de VS tegen gascontracten met de USSR verklaarbaar. Mits het echter om politiek aanvaardbare hoeveelheden gaat, waarover in het Westen toch overeenstemming moet kunnen worden bereikt, moeten zij echter kunnen worden afgesloten. Handelsuitbreiding van West-Europa met het Oostblok is een positieve zaak. Deze mag niet aan Amerikaanse wereldpolitieke overwegingen worden opgeofferd. Ik zie geen reden waarom de economische interdependentie die het Westen mondiaal als een positief te waarden goed nastreeft, zich niet zou mogen uitstrekken tot de USSR. Integendeel, de Russen verder terugdringen naar autarkie zal de stabiliteit van de verhoudingen thans eerder schaden en bovendien biedt zo'n beleidslijn geen oplossing op lange termijn. Er ligt ondertussen wel een verband tussen deze economische samenwerking en de noodzaak van een politiek en militair „Gleichgewicht” dat de Europeanen niet alleen tussen de supermogendheden, maar ook op het Europese continent gehandhaafd willen zien.

Het besturen van de Westelijke wereld is aanmerkelijk gecompliceerder geworden. De irritaties lopen bij tijd en wijle hoog op. Niettemin blijven de VS en Europa elkaar strategisch zowel als economisch hard nodig hebben, zij het na-

tuurlijk niet op alle niveaus in gelijke mate en in aanmerking nemende de veiligheidsafstand van Europa en de VS. Maar het al of niet gunstig reilen en zeilen van de één zal zeer grote gevolgen voor de ander blijken te hebben 14). Het topoverleg moet in stand blijven. De consultaties zullen moeten worden verbeterd. De Europese inbreng daarin als zodanig moet worden versterkt. Dit betekent dat de Europeanen op hoofdpunten één lijn moeten trekken, wat betreft de inhoud van het in de EG en de Europese landen te voeren beleid en de presentatie hiervan ten opzichte van de VS. Dit geldt zowel veiligheidsvraagstukken als kwesties van economisch beleid. De samenhang tussen beide is evident, maar helaas komt zij in ons land niet uit de verf. Het doel moet zijn het Europese gewicht, of zo men wil het Europese tegenwicht, binnen het Atlantisch bondsgenootschap zo goed mogelijk vorm te geven. In dit ingrijpend proces van herschikking van de politieke en economische verhoudingen tussen de VS en Europa zijn er ook grote rechtstreekse belangen van Nederland in het geding die ons dwingen onze positie en opvattingen over de hele linie nauwkeurig te toetsen aan die van de bondgenoten. Op deze centrale gebieden van buitenlands beleid zal de regering, van welke samenstelling dan ook, in analyse en aanpak een heldere en eenduidige houding dienen te ontwikkelen, die niet aan partijpolitieke eenzijdigheid ondergeschikt wordt gemaakt.

J. P. van Iersel

13) De verantwoordelijkheid van Nederland in Europa moet aldus ook meewegen in het vraagstuk van de beide Nederlandse kerncentrales. Deze Europese verantwoordelijkheid vormt voor mij één van de overwegingen waarom niet tot sluiting van Borsele en Doodewaard moet worden overgegaan.

14) Bondskanselier Schmidt spreekt in deze van de „Schicksalsgemeinschaft Europa/USA” in Politik der verlässlichen Partnerschaft — Europäer und Amerikaner vor den Aufgaben der achtziger Jahre, *Europa Archiv*, 1981, nr. 7, blz. 197 e.v. Hierin wordt een visie ontwikkeld op de politieke, militaire en economische verantwoordelijkheden van Europa en de VS tegenover elkaar alsmede tegenover de andere delen van de wereld. Deze Duitse visie kan men mijns inziens ook als een Europese karakteriseren.